

ПРОБЛЕМИ ГОСПОДАРСЬКОГО ПРАВА

УДК 346:378.3

Ю. Атаманова, доктор юридичних наук,
заступник директора з наукової роботи
НДІ правового забезпечення інновацій-
ного розвитку НАПрН України

Правові проблеми комерціалізації результатів наукових досліджень вищими навчальними зкладами в Україні

Правила функціонування ринкової економіки, запровадженої на початку 90-х рр. ХХ ст. в Україні, зумовили необхідність тотальної трансформації підходів до умов господарювання, уведення нових організаційно-правових форм для суб'єктів, які дозволяють ефективно діяти та швидко пристосовуватися до перманентних політичних та економічних змін, переосмислення ролі та місця держави у регулюванні економічних та соціальних відносин. У результаті загального визнання набули свобода підприємництва та свобода договору, виникли нові суб'єкти господарювання, крім державних, вирішальне значення серед яких мають господарські товариства, обмежився вплив на економічну систему держави, яка часто вступає у господарські відносини як рівноправний партнер поряд з іншими суб'єктами.

Переломні трансформаційні події в історії держави знайшли відбиття не лише у реальному секторі економіки, насамперед промисловості, а й поставили нові вимоги до засад організації освіти і науки. Виконуючи традиційні функції щодо поширення знань та реалізації права громадян на освіту, навчальні заклади відчували недостатність державної підтримки не лише для свого розвитку, а й навіть підтримання на наявному рівні навчальної, методичної та матеріальної бази, що за радянських часів входило виключно до завдань держави та забезпечувалося нею. Установи освітньої сфери опинилися у складних умовах «виживання» та вимушені були вишукувати нові джерела фінансування власної діяльності.

Однак сфера освіти та науки виявилася надзвичайно «законсервованою» для швидких змін, трансформації відбуваються досить повільно і фактично залишилося чимало «атавізмів» радянської системи, причому не тих, які забезпечували високу якість освіти та її фундаментальний характер, а тих, які пов'язані з її організацією, управлінням та умовами фінансування. Зокрема, досі вищі навчальні заклади державної форми власності (далі — ВНЗ) обмежені у своїх можливостях щодо розпорядження майном і коштами, у тому числі отриманими в результаті надання платних послуг, а також передання/надання на платній основі майнових прав на результати власних наукових досліджень із метою їх комерціалізації.

Необхідність реформування відносин у науковій та освітній сфері зумовила потребу у проведенні досліджень таких проблем, як правовий статус ВНЗ, особливості реалізації ними господарської компетенції, питання підвищення рівня їх господарської самостійності. Окремі проблеми правового регулювання діяльності ВНЗ досліджували такі українські вчені, як В. В. Астахов, О. М. Бандурка, В. М. Безчасний, Т. М. Боголіб, Т. П. Козарь, І. Н. Курко, А. О. Монаєнко, П. В. Нестеренко, Є. А. Огаренко, В. О. Огнев'юк, Г. О. Пономаренко, В. Я. Тацій, Р. Б. Шишка та ін. Серед російських науковців зазначених питань у своїх працях торкалися С. В. Баранова, Є. В. Богданов, Д. Б. Крахмальов, Н. А. Михайлова, М. П. Мозолін, М. М. Суровцова, І. Ф. Сюрбарева, М. В. Токмовцева, Н. Є. Яворовська та ін.

Слід визнати, що більшість дослідників вивчали проблеми правового статусу та регулювання діяльності ВНЗ крізь призму адміністративно-правової науки для забезпечення ефективного державного управління їхньою діяльністю. Окремі питання досліджувалися у межах науки цивільного права, зокрема договірні відносини ВНЗ. Проблемам же законодавчого забезпечення діяльності ВНЗ як суб'єктів господарювання уваги вчених присвячено недостатньо. Зокрема, господарсько-правовий статус ВНЗ досліджувався Б. В. Дервянком і М. В. Савченко, а правовий статус приватних ВНЗ — Є. В. Булатовим та І. М. Острівним.

Результати і висновки зазначених досліджень формують підґрунтя для аналізу перспективних шляхів та правових форм залучення суб'єктів освітньої та наукової діяльності як активних учасників господарських відносин, але у той же час не містять поглибленого аналізу проблеми правового забезпечення комерціалізації ВНЗ ре-

зультатів власної наукової діяльності, яка визнана у світі одним з основних елементів їх статусу як самостійної особи, незалежно від форми власності. Отже, метою цієї статті є аналіз наявних проблем та встановлення законодавчих передумов для усунення розриву між наукою та виробництвом шляхом передачі ВНЗ результатів наукової діяльності суб'єктам господарювання, що належать до реального сектору економіки.

Укріплення автономності ВНЗ як суб'єктів господарювання завдяки передачі створених інтелектуальних/інноваційних продуктів вимагає надання відповідей на низку питань щодо діяльності ВНЗ, а саме: правовий режим їх майна та отриманих прибутків; правовий режим результатів інтелектуальної власності, створених за рахунок бюджетних коштів; право ВНЗ виступати засновниками інших юридичних осіб тощо.

Згідно з ч. 2 ст. 63 Закону України «Про вищу освіту» № 2984-III від 17.01.2002 р. майно, що закріплене за вищим навчальним закладом державної або комунальної форми власності, а також доходи від використання цього майна належать вищому навчальному закладу на правах оперативного управління. Воно не підлягає вилученню або передачі будь-яким підприємствам, установам, організаціям, крім випадків, передбачених законодавством¹. Щоправда, слід відзначити, що Законом України «Про внесення зміни до Закону України «Про здійснення державних закупівель» щодо спрощення процедури закупівель товарів, робіт та послуг вищими навчальними закладами та науково-дослідними установами» № 4545-VI від 20.03.2012 р. закупівля товарів, робіт і послуг, що здійснюється вищими навчальними закладами та науково-дослідними установами за рахунок власних надходжень, виключається зі сфери дії Закону України «Про здійснення державних закупівель»².

Отже, в Україні основним правовим титулом, на підставі якого ВНЗ володіє закріпленим за ним майном, є право оперативного управління, яке є обмеженим не лише в силу закону, а й волі власника (уповнова-

¹ Про вищу освіту : Закон України № 2984-III від 17.01.2002 р. // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 8. – Ст. 327.

² Про внесення зміни до Закону України «Про здійснення державних закупівель» щодо спрощення процедури закупівель товарів, робіт та послуг вищими навчальними закладами та науково-дослідними установами : Закон України № 4545-VI від 20.03.2012 р. // Офіц. вісн. України. – 2012. – № 30. – Ст. 1093.

женого ним органу) згідно зі ст. 137 Господарського кодексу України¹ (далі — ГКУ). У той же час незважаючи на відсутність прямої норми щодо розмежування правових режимів майна ВНЗ, набутого за державні кошти, та грошових коштів, одержаних від держави на виконання статутних завдань, з одного боку, і доходів, отриманих у результаті надання платних послуг — з другого, законодавчо останні відмежовані шляхом виключення випадків їх використання з-під дії Закону України «Про здійснення державних закупівель». Це означає фактично, що вони не віднесені до державних коштів, а значить їх правовий режим відрізняється від правового режиму майна, закріпленого за ВНЗ на праві оперативного управління.

Доцільно зауважити, що у найближчій державі — наступниці радянської моделі організації освіти і науки — Російській Федерації (далі — РФ), незважаючи на спільність вихідних засад функціонування освітньої та наукової систем, зроблені певні кроки у напрямі розширення прав та укріплення автономії ВНЗ у цій країні. Зокрема, відповідно до ст. 39 Закону РФ «Про освіту» від 10.07.1992 р. № 3266-1 за освітньою установою з метою забезпечення освітньої діяльності згідно з її статутом засновник закріплює об'єкти права власності, що належать засновнику на праві власності або що орендуються ним у третьої особи (власника). Об'єкти власності, які закріплені власником за освітньою установою, перебувають в оперативному управлінні цієї установи².

Відповідають такому положенню і норми Закону РФ «Про вищу та післявузівську професійну освіту» від 22.08.1996 р. № 125-ФЗ, у ст. 27 якого прямо встановлено, що за вищим навчальним закладом з метою забезпечення діяльності, передбаченої його статутом, засновник закріплює на праві оперативного управління будинки, споруди, майнові комплекси, устаткування, а також інше необхідне майно споживчого, соціального, культурного й іншого значення³.

¹ Господарський кодекс України : Закон України № 436-IV від 16.01.2003 р. // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.

² Об образовании : Федеральный закон РФ от 10.07.1992 г. № 3266-1 // Интернет-ресурс: <http://base.consultant.ru/cons/cgi/online.cgi?req=doc;base=LAW;n=132509;fld=134;dst=4294967295;rnd=0.30666409675669093;from=121412-0>

³ О высшем и послевузовском профессиональном образовании : Федеральный закон РФ от 22.08.1996 г. № 125-ФЗ // Интернет-ресурс: <http://www.consultant.ru/popular/education/>

Незважаючи на аналогічність підходів російського й українського законодавства щодо встановлення правового титулу майна вищих навчальних закладів, не можна говорити про їх тотожність. Таке положення пов'язане насамперед з нормою ст. 298 Цивільного кодексу РФ, яка забороняє приватній або бюджетній установі відчужувати або в інший спосіб розпоряджатися майном, яке закріплене за ним власником або набутим цією установою за рахунок такого майна. Автономна установа без згоди власника не вправі розпоряджатися нерухомим майном та особливо цінним рухомим майном, яке закріплене за ним власником або набуте автономною установою за рахунок коштів, виділених йому власником на набуття такого майна. Іншим закріпленим за нею майном автономна установа вправі розпоряджатися самостійно, якщо інше не встановлено законом¹.

Остання норма дозволяє зробити висновок, що у разі, якщо згідно з установчими документами установі надано право здійснювати діяльність, що приносить доходи, то такі доходи, а також набуте за рахунок таких доходів майно поступають у самостійне розпорядження установи та враховуються на окремому балансі.

Слід відзначити, що російське законодавство у сфері освіти надає право ВНЗ здійснювати господарську діяльність, спрямовану на отримання прибутку, тобто підприємницьку діяльність. (Це послужило підставою для постановки питання в юридичній науці щодо визнання ВНЗ суб'єктом відносин у сфері підприємництва (наприклад, М. В. Токмовцева)².) Так, ВНЗ у РФ має право виступати орендодавцем майна; надавати науковим організаціям у користування рухоме та нерухоме майно, в тому числі на безоплатній основі; здійснювати платну діяльність у галузі освіти та в інших сферах, якщо це не йде на шкоду його основній діяльності. Особливої уваги заслуговує право ВНЗ бути засновником (у тому числі з іншими особами) господарських товариств, діяльність яких полягає у практичному використанні (впровадженні) результатів інтелектуальної діяльності, виключні права на які належать цим ВНЗ.

Навіть такий перелік основних видів діяльності, які ВНЗ має право здійснювати на комерційних засадах, дає підстави для твердження

¹ Гражданский кодекс Российской Федерации от 30.11.1994 № 51-ФЗ // Интернет-ресурс: <http://www.consultant.ru/popular/gkrfl/>

² Токмовцева М. В. Высшее учебное заведение как субъект отношений в сфере предпринимательства / М. В. Токмовцева // Интернет-ресурс: http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1217941#_ftn2

про спрямованість діяльності російського законодавця в освітній сфері на розширення правоздатності таких навчальних установ та диверсифікацію джерел фінансування їхньої діяльності, не обмежуючись лише бюджетним фінансуванням. Такі тенденції у регулюванні діяльності системи вищої освіти та відсутність окремих положень у спеціальному законодавстві викликали дискусію з питання правового титулу майна та доходів, які отримують ВНЗ у результаті здійснення дозволеної підприємницької діяльності.

Перша позиція полягає у визнанні особливого обмеженого речового права, яке не відповідає ні праву господарського відання, ні праву оперативного управління, на якому зазначені доходи і майно закріплюються за ВНЗ, — право самостійного розпорядження, що пояснюється відкритим переліком речових прав, зазначених у ст. 216 ЦК РФ (йдеться про «зокрема»).

Лунає також думка про володіння установою доходами та майном, отриманих установою завдяки здійсненню дозволеної підприємницької діяльності, на підставі права власності. Наприклад, М. В. Токмовцева обґрунтовує такий погляд п. 3 ст. 120 ЦК РФ і навіть вважає, що на праві власності в установи знаходяться також кошти, майно та інші об'єкти права власності, які передані їй у формі подарунка, пожертвування або за заповітом, а також продукти інтелектуальної і творчої праці, що є результатами діяльності ВНЗ¹.

У той же час В. П. Мозолін говорить лише про наближеність правового режиму зазначених об'єктів до права власності, оскільки, ґрунтуючись на ст. 299 ЦК РФ, вважає, що установи позбавлені права бути власниками будь-якого майна, що знаходиться у їх володінні, користуванні та розпорядженні².

Вельми цікавою є позиція «роздільної власності» або «плюралістична модель власності» (Є. В. Богданов), для якої властивим є визнання наявності двох або більше власників на те саме майно (у конкретному випадку слід розуміти установи та засновника), правомочності яких, утім, розрізняються³. Слід відзначити, що до внесення змін до

¹ Токмовцева М. В. Высшее учебное заведение как субъект отношений в сфере предпринимательства / М. В. Токмовцева // Интернет-ресурс: http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=1217941#_ftn2

² Цит. за: Кванина В. В. Гражданско-правовое регулирование отношений в сфере высшего профессионального образования / В. В. Квашанина // Интернет-ресурс: http://www.lexed.ru/pravo/theory/kvanina/?kvanina_11.html

³ Богданов Е. В. Моделирование права собственности в гражданском законодательстве РФ / Е. В. Богданов // Государство и право. – 2000. – № 11. – С. 18–22.

Закону РФ «Про освіту» та Закону РФ «Про вищу та післявузівську професійну освіту» у 2004 р. було законодавчо у них встановлено, що доходи, отримані від діяльності, що приносить прибуток, є власністю освітньої установи, що, вважаємо, послужило поштовхом для розвитку пропріетарного підходу до визначення їх правового режиму у межах майна ВНЗ.

Незважаючи на багатоманітність наукових позицій щодо правового режиму майна та доходів, отриманих ВНЗ у результаті здійснення дозволеної комерційної діяльності, фактично у РФ визнається їхнє право самостійного розпорядження ними у разі, якщо вони відбиваються на окремому рахунку. Таке положення, безумовно, створює підстави для більшої фінансової самостійності таких освітніх установ, зменшення навантаження на федеральний бюджет та укріплення демократичних засад управління галуззю освіти. Крім того, воно відбивається й на матеріальному забезпеченні наукових та педагогічних кадрів, укріпленні методичної та лабораторної бази установи, посиленні привабливості ВНЗ для абітурієнтів та потенційних замовників їх послуг.

Отже, компенсаторним механізмом економічної нестабільності у країні, проблем із державним забезпеченням діяльності освітніх закладів, необхідності затвердження європейських стандартів в освіті може і повинен бути насамперед шлях розширення ступеня автономізації ВНЗ, у тому числі й у питанні розпорядження отриманими доходами.

Слід указати, що українське законодавство не визначає особливостей реалізації ВНЗ їхніх прав щодо майна та доходів, одержаних у результаті надання дозволених платних послуг (перелік яких затверджений Постановою Кабінету Міністрів № 796 від 27.08.2010 р.). Не містить воно й норми загальної дії, що дозволяє цим установам самостійно розпоряджатися такими об'єктами. Це зумовлює сумніви у безспірності висновку про можливість розширення правомочностей вітчизняних ВНЗ та застосування до закріпленого за ними майна іншого правового режиму, ніж право оперативного управління. З урахуванням вектора на посилення автономії ВНЗ та необхідності усунення законодавчих прогалин, вважаємо, потребує доповнення чинне законодавство про освіту нормою про право ВНЗ самостійно розпоряджатися доходами, одержаними в результаті здійснення статутної діяльності і надання дозволених платних послуг не в порядку державного фінансування.

Особливої актуальності обмеженість правомочностей ВНЗ щодо виділеного йому та набутого майна набуває у питанні розпорядження

інтелектуальними результатами наукової діяльності, які поряд із наданням освітніх послуг виступають для них однією з основних цінностей та джерелом фінансування. Результати наукової діяльності, які часто включають й об'єкти права інтелектуальної власності, належать до «закопаних скарбів» освітніх установ, які не просто не розглядаються як потенційний комерційно привабливий товар через неможливість розпорядження ним, а й навіть часто не ураховуються на їх балансі, що відбиває відсутність усвідомлення цих об'єктів як активів, хоча й нематеріальних.

Таке ставлення до інтелектуальних продуктів у ВНЗ напряду пов'язане з недосконалістю спеціального законодавства з питань освіти і науки та у зв'язку з цим застосуванні загальних норм при вирішенні питань щодо можливостей комерціалізації таких об'єктів. Як вже зазначалося, право оперативного управління поширюється на все майно освітньої установи, до складу якого входять і майнові права (відповідно до ст. 190 ЦКУ), що зумовлює його застосування і щодо випадків визначення правових підстав використання ВНЗ результатів інтелектуальної діяльності (об'єктів інтелектуальної власності), отриманих при проведенні фундаментальних та прикладних досліджень, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету. Слід звернути увагу, що нормами чинного законодавства не визначаються окремі правила розподілу прав на об'єкти інтелектуальної власності, створені за рахунок державних коштів. Це означає, що на ці відносини поширюються загальні норми, закріплені у книзі IV ЦКУ.

Таким чином, володільцем прав на результати наукових досліджень, що створені за рахунок державних коштів, виступає держава, яка залишає їх у складі майна ВНЗ на праві оперативного управління, що обмежує останнього у можливостях розпорядження ними, у тому числі з метою їх комерціалізації. Зокрема, майнові права на результати досліджень не можуть передаватися до статутних капіталів юридичних осіб, створюваних ВНЗ, що пов'язано з відсутністю самої законодавчої можливості виступати їм засновниками юридичних осіб з метою доведення розробок до стадії впровадження, а також правомочності вільного розпорядження результатами наукових досліджень, створених за рахунок бюджетних коштів.

Фактично єдина можливість створення ВНЗ юридичних осіб передбачена ст. 13 Закону України «Про наукові парки» № 1563-VI від 25.06.2009 р., згідно з ч. 1 якої ВНЗ та/або наукова установа можуть

бути засновниками юридичних осіб та/або їх об'єднань для організації та виконання проєктів наукового парку¹. У той же час в інших випадках ВНЗ може лише створювати структурні підрозділи відповідно до ст. 30 Закону України «Про вищу освіту» № 2984-III від 17.01.2002 р., окремі з яких можуть мати певні права юридичної особи, а структурними підрозділами вищого навчального закладу четвертого рівня акредитації можуть бути наукові, навчально-наукові, науково-дослідні та науково-виробничі інститути².

Отже, в українському законодавстві фактично відсутні передумови для застосування поширеної у світі моделі заснування малих інноваційних підприємств (далі — МП) ВНЗом (у тому числі разом із науковими співробітниками) з метою доведення результатів досліджень до рівня практичної зацікавленості в них суб'єктів господарювання реального сектору економіки з метою їх впровадження. Така модель найчастіше реалізується шляхом передання ВНЗом самостійно або разом із науковцем до статутного капіталу МП майнових прав на результати наукових досліджень (на об'єкти права інтелектуальної власності), отримуючи корпоративні права, що надають право на управління такою юридичною особою та право на дивіденди.

Більше того, у разі застосування моделі створення МП разом з автором об'єкта інтелектуальної власності виникає можливість отримання останнім адекватної компенсації за користування його результатом наукових досліджень з урахуванням обсягу фактично виробленої на основі останнього продукції через механізм дивідендів, який доповнюється можливістю безпосереднього керування процесом доопрацювання, удосконалення та комерціалізації інтелектуального продукту у разі призначення зазначеної особи директором підприємства.

Часто практичне використання результатів досліджень здійснюється шляхом передачі вченими (авторами) суб'єктам господарювання майнових прав на власні інтелектуальні результати, створені ними в тому числі у зв'язку з виконанням трудових обов'язків у ВНЗ чи науковій установі, шляхом укладення ліцензійного договору або договору відступлення (передачі) майнових прав. Іншими словами, комерціалізація результатів наукових досліджень, проведених ВНЗ за бюджетні кошти,

¹ Про наукові парки : Закон України № 1563-VI від 25.06.2009 р. // Офіц. вісн. України. – 2009. – № 57. – Ст. 1978.

² Про вищу освіту : Закон України № 2984-III від 17.01.2002 р. // Офіц. вісн. України. – 2002. – № 8. – Ст. 327.

відбувається з порушенням прав інтелектуальної власності самих ВНЗ як роботодавців, що визнаються співволодільцями таких прав, у разі створення об'єкта інтелектуальної власності у межах трудового договору працівником, якщо інше не встановлено договором між ними.

Ще одним варіантом для ВНЗ комерціалізації результатів наукових досліджень є укладення договорів на проведення науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-конструкторських, технологічних, пошукових та проектно-пошукових робіт. Зазначені види робіт, а також інші роботи та послуги у науковій та науково-технічній сфері ВНЗ дозволено здійснювати як платні послуги відповідно до ст. 65 Закону України «Про вищу освіту» та Постанови Кабінету Міністрів № 796 від 27.08.2010 р.

При наданні таких платних послуг ВНЗ використовуються власні наукові результати, отримані при бюджетному фінансуванні наукових досліджень, завдяки чому суб'єкти господарювання фактично отримують доступ та права на відповідні інтелектуальні продукти, що спричинює «розмивання» монополії держави в особі ВНЗ на результати інтелектуальної діяльності.

Щодо інтересів наукових співробітників — авторів результатів інтелектуальної діяльності, то за другої моделі вони взагалі захищені найменшим чином. На практиці всі державні установи укладають із ними договори про належність всіх майнових прав, у тому числі й виключних, роботодавцю максимум на умовах виплати авторської винагороди на мінімальному рівні, встановленому державою. У разі подальшого використання результатів наукових досліджень при виконанні ВНЗ науково-дослідних, дослідно-конструкторських, проектно-конструкторських, технологічних, проектно-пошукових та інших робіт на договірних засадах автори реально отримують лише преміальні, а не частку від суми договору або від роялті, які сплачуються суб'єктом господарювання ВНЗ як володільцю виключних майнових прав на об'єкт інтелектуальної власності.

Певною мірою компенсувати таке положення може норма ст. 19 Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» № 143-V від 14.09.2006 р., відповідно до якої договірні відносини між організацією, яка надає технологію, та юридичною особою, якій вона або її складова передається, мають супроводжуватися й укладенням договору між підприємством, установою чи організацією, де створено технологію та/або куди здійснюється її трансфер, і авторами

технології, в якому визначаються майнові права, що передаються за цим договором, умови виплати та розмір винагороди за передачу і використання майнових прав на технологію. При цьому розмір винагороди авторам технологій визначається у відсотках доходів, одержаних внаслідок їх використання, або у фіксованій сумі на одиницю продукції відповідно до її ціни, або виходячи з обсягу доходів, одержаних від передачі технологій, або з урахуванням іншої вигоди, яка може бути отримана за використання технологій, що підтверджено відповідними документами¹.

Недієвість зазначених положень Закону України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» пов'язана з відсутністю контролю за її виконанням та санкцій за порушення навіть при передачі і використанні технологій, щодо яких проводиться державна експертиза (зокрема, стосовно технологій або технологій і обладнання, які плануються для використання в Україні за рахунок державних коштів, якщо сума їх закупівлі дорівнює або перевищує розмір суми, визначеної для відповідних процедур закупівель Законом України «Про здійснення державних закупівель»).

Отже, слід визнати, що законодавчі передумови активізації інноваційної діяльності ВНЗ реально відсутні. Це пов'язано насамперед з неможливістю вільного розпорядження такими суб'єктами майновими правами на результати проведених наукових досліджень, з обмеженістю права на заснування юридичних осіб, зокрема, з метою комерціалізації інтелектуальних продуктів, а також із низькою зацікавленістю наукових співробітників — авторів об'єктів права інтелектуальної власності у їх впровадженні.

Позитивним прикладом розв'язання аналогічної ситуації може послужити досвід РФ, у якій у 2009 р. були внесені зміни до Федерального закону «Про науку та державну науково-технічну політику» та Федерального закону «Про вищу та післявузівську професійну освіту», згідно з якими ВНЗ та наукові організації, які є бюджетними установами, а також ті, які засновані державними академіями наук, отримали право без згоди власника їх майна (але з попередженням уповноваженого федерального органу) виступати засновниками (у тому числі з іншими особами) господарських товариств, діяльність яких полягатиме у практичному застосуванні (впровадженні) результатів інтелектуальної діяльності, виключні права на які належать таким установам.

¹ Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій : Закон України № 143-V від 14.09.2006 р. // Офіц. вісн. України. – 2006. – № 40. – Ст. 2664.

При цьому вкладом до статутного капіталу такого господарського товариства є права використання результатів інтелектуальної діяльності зі збереженням за ВНЗ або науковою установою виключних прав на них. З метою недопущення їх неправомірного передання іншим особам господарським товариствам, створеним ВНЗ чи науковою організацією, заборонено надавати за ліцензійними договорами або за іншими підставами право використання результатів інтелектуальної діяльності, які були внесені засновником як вклад.

Важливим моментом у реалізації такого права є наділення ВНЗ, наукової організації правомочністю самостійного розпорядження частинами (акціями) у статутних капіталах господарських товариств та дивідендами, які обліковуються на окремому балансі та спрямовуються на правову охорону результатів інтелектуальної діяльності, виплату винагороди їхнім авторам та на здійснення статутної діяльності зазначених установ.

Отже, слід констатувати, що РФ запровадила може й недосконалі, але правильні на першому етапі механізми для комерціалізації результатів наукової діяльності її суб'єктів. Більше того, для підтримки створення та діяльності господарських товариств, засновниками яких виступають ВНЗ та наукові організації, державою організовано Фонд сприяння розвитку малих форм підприємств у науково-технічній сфері, який реалізує програми інноваційного розвитку, що спрямовані на підтримку таких підприємств при реалізації інноваційних проектів відповідно до пріоритетних напрямів технологічного розвитку РФ шляхом здійснення насамперед посівного та передпосівного фінансування.

Розширення засад самоуправління у науковій сфері та їх поєднання з активною державною підтримкою дозволяють створити умови для формування одного з найбільш слабких елементів національної інноваційної системи — підсистеми створення інноваційних продуктів, які виконують функцію доведення результатів інтелектуальної діяльності до комерційно привабливого та промислово затребуваного товару. Для України її розбудова — принципове питання, оскільки саме відсутність такого елемента національної інноваційної системи або його нерозвиненість зумовлюють розрив між ланцюжками «наука» — «виробництво», що, у свою чергу, різко знижує ймовірність реалізації інноваційно-інвестиційної моделі розвитку національної економіки.

Резюмуючи викладене, слід підкреслити, що реформи, проведені у сфері вищої освіти в Україні, не забезпечили її суб'єктів необхідним

для ефективного виконання покладених на них функцій рівнем свободи, і актуальною проблемою залишається розширення засад автономії ВНЗ, у тому числі з фінансових питань у напрямі можливості самостійного розпорядження прибутком, отриманим у зв'язку з наданням дозволених платних послуг. Укріпленню самостійності освітніх та наукових установ також служитиме створення умов для підвищення ступеня затребуваності результатів їх наукових досліджень реальним сектором економіки, що вимагає розроблення та опрацювання з урахування світового досвіду правових моделей та механізмів їх передачі іншим суб'єктам господарювання на основі вільного розпорядження майновими правами на них (крім тих, що становлять державну таємницю, мають підвищений державний інтерес або необхідні з метою підтримання національної безпеки) шляхом їх передачі як вкладів до статутних капіталів юридичних осіб — суб'єктів малого підприємництва, основним видом діяльності яких виступатиме доведення наукових результатів до стану промислової придатності та їх комерціалізація.

Атаманова Ю. Правовые проблемы коммерциализации результатов научных исследований высшими учебными заведениями в Украине

Статья посвящена анализу состояния законодательного обеспечения коммерциализации результатов научных исследований высшими учебными заведениями. Рассмотрены правовые проблемы укрепления автономности вузов как субъектов хозяйствования благодаря передаче созданных интеллектуальных/инновационных продуктов, а именно: правовой режим их имущества и полученной прибыли; правовой режим результатов интеллектуальной собственности, созданных за счет бюджетных средств; право вузов выступать учредителями других юридических лиц и т. д.

Ключевые слова: коммерциализация результатов научных исследований, высшие учебные заведения, правовой режим имущества высших учебных заведений.

Atamanova U. Legal problems of the higher educational establishments scientific researches results commercialization

The article is concerned with the analysis of the legislative providing position of the higher educational establishments scientific researches results commercialization. The legal problems of the higher institution autonomy strengthening as business entity due to the transfer of the created intellectual/innovative products are considered, namely: the legal regime of their property and got income; the legal regime of intellectual property results, created due to the public finances; the higher institution right to be the founders of other legal entities etc.

Keywords: the scientific researches results commercialization, the higher institution, the legal regime of the higher institution property.